

УДК 336.225

Шмир І.П.
старший викладач

ПВНЗ «Тернопільський комерційний інститут»

ПРОГРЕСИВНА ШКАЛА ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ЯК СПРАВЕДЛИВИЙ РЕГУЛЯТОР СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Постановка проблеми. Ключове завдання, яке поставлено перед будь-якою країною у ракурсі соціально-економічної політики, полягає у забезпеченні гідного рівня добробуту власних громадян. Для того, щоб оптимально виконати загальнодержавну стратегічну ціль, на наш погляд, доцільно здійснювати заходи економічного, політичного, соціального, правового та культурного характеру на всіх рівнях у комплексі. Проте домінуючою проблемою існуючого соціально-економічного становища нашої країни є наявність значного, практично економічно неефективного розшарування рівня доходів серед громадян.

Варто відзначити, що перехід від командно-адміністративного до ринкового ведення господарства став однією із причин подальшого розшарування доходів громадян. Відмітимо, що з кожним наступним роком після проголошення незалежності нашої держави ескалація по відношенню до рівнів доходів населення динамічно зростала. Вважаємо, що першопричиною існуючої ситуації став той факт, що окремі групи осіб спромоглися отримувати доходи від капіталу, тоді як значна частина громадян проживає на рівні мінімальної заробітної плати чи пенсії. Також за період незалежності відбуваються значні вливання доходів із закордону для окремих груп населення. Виходячи із вищезазначеного, на сьогоднішній час в Україні прослідковується той факт, що значна частина працюючого населення не має змоги задовільняти власні потреби та забезпечувати себе відповідними благами на рівні вищому за мінімально встановлені державні стандарти.

Існуюча ситуація по відношенню до отримання доходів не має місця у демократичному суспільстві, яке прагне жити за ринковими умовами ведення економіки. Тому для того, щоб покращити існуюче становище у суспільстві, на нашу думку, доцільно ефективно використати вбудовані механізми фіскальної політики держави. Одним із інструментів даної політики є податок на доходи фізичних осіб (далі – ПДФО), який через механізм оптимального прогресивного оподаткування надає можливість скоротити рівень диференціації у доходах громадян і паралельно забезпечити справедливий, рівномірний та пропорційний в оподаткуванні доходів населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна група вчених-економістів протягом декількох століть ставили перед собою непросте завдання, яку саме прогресивну шкалу запровадити для оподаткування доходів громадян. Серед зарубіжних дослідників виділяємо праці А. Сміта, Ш. Бланкарта, Д. Рікардо, Дж. Міля та інших. Численні дискусії щодо запровадження оптимальної прогресії в оподаткуванні доходів точаться між економістами, науковцями та політиками. Тому, опрацювавши значну кількість праць, звертаємо свою увагу та розділяємо наукові погляди відносно запровадження прогресії в оподаткуванні доходів громадян таких науковців-сучасників, як: Н. Демиденко, А. Соколовської, Т. Каламбета, А. Крисоватого, П. Мельника, К. Швабія, С. Юрія та інших.

Як вже нами зазначалося, значна кількість науковців-сучасників ставили перед собою завдання і надавали пропозиції щодо прогресивного оподаткування доходів населення. Питання прогресивного оподаткування досліджується у роботах таких науковців, як Ю. Бицюри [1, с.44], І. Сотника [2, с.18], А. Скрипника [3, с.13], О. Тимошенко [4, с.43-44], Н. Фролової [5, с.35] та ін. У зазначених авторів ми знаходимо різні підходи до запровадження прогресивності в оподаткуванні, проте Урядом в основній податковій конситуції – Податковому кодексі – декларується прогресія, яка характеризується двома ставками – 15% для всіх доходів фізичних осіб та 17% для доходів, що перевищують розмір 10 мінімальних заробітних плат [7, с. 210], що встановлюються в Законі України «Про Державний бюджет на відповідний рік».

Потрібно зазначити, що у вітчизняній науковій літературі проблеми прогресивного оподаткування не розглядаються у комплексі єдиних поглядів платників податку із різним рівнем доходів з однієї сторони, та фіскальних структур – з іншої сторони. Водночас потреби теорії і практики справедливої та ефективної сплати податку на доходи фізичних осіб зумовлюють необхідність пошуку оптимального підходу для побудови та запровадження прогресивного оподаткування доходів населення України на сучасному етапі.

Постановка завдання. Опрацювавши праці вищезазначених авторів, взявши до уваги існуюче політико-економічне та соціально-культурне становище України, а також спираючись на зарубіжний досвід сплати податку на доходи фізичних осіб, ставимо перед собою **завдання при написанні даної статті** – здійснити обґрунтування щодо запровадження прогресивної шкали при оподаткуванні доходів

фізичних осіб в Україні, з метою покращити перерозподільчі процеси та підвищити рівень справедливості та рівномірності в оподаткуванні доходів громадян.

Виклад основного матеріалу дослідження. Податок на доходи фізичних осіб, окрім фіскальної функції, наділений перерозподільчими властивостями. Перерозподільча дія даного податку проявляється у тому випадку, коли він найоптимальніше задовільняє принципи справедливості та рівномірності при оподаткуванні доходів населення. Проведений нами аналіз соціально-економічних показників доводить, що існуючий стан перерозподілу доходів у країні має недосконалий характер, оскільки 5% всього населення володіють 90% усіх ресурсів країни. Дані Державної служби статистики України (далі – ДССУ) свідчать про те, що значна частина громадян в Україні отримує доходи, нижчі від законодавчо встановленого прожиткового мінімуму. Так, у 2000р. кількість таких громадян склала 80,2% або 39,2 млн. осіб. Протягом наступних десяти років спостерігалася тенденція до скорочення зазначеної групи осіб, оскільки у 2010р. вони вже склали 18,1%, або 12,1 млн. осіб [6]. Вважаємо, що на існуючу ситуацію мали вплив чинники політичного, економічного, соціального, культурно-релігійного характерів тощо. Всі об'єктивні моменти в державі та власний суб'єктивний підхід зводяться до одного знаменника, що в країні відбувається очевидне розшарування населення за рівнем доходів, яке з кожним наступним роком набуває щораз більшого розриву.

В такій ситуації можемо спостерігати, що в державі порушується принцип рівномірності розподілу податкового тягаря, який призводить до існування соціальної несправедливості. Ми погоджуємося, що в демократичному суспільстві, яке прагне жити за ринковими законами ведення економіки не вимагається зрівняльного підходу при отриманні доходів, проте й значне розшарування, яке на даний момент існує в Україні, також не має місця.

Для того, щоб перерозподіл доходів у подальшому набував досконаліших форм, на нашу думку, ефективно використовувати інструмент ПДФО – прогресивну шкалу, оскільки із її допомогою доцільно формувати ефективний та оптимальний перерозподіл доходів населення.

Значна кількість мислителів та вчених-економістів у своїх працях зазначають про доцільність прогресивного оподаткування доходів, окремі з них пропонують та обґрунтовують власний підхід до диференційованої шкали оподаткування доходу. Проте Уряд на даному етапі не прислухався до жодної з них, лише у прийнятому ПК, розділ V [7, с. 210] зазначається, що доходи фізичних осіб оподатковуються за ставкою – 15%, а доходи, які перевищують розмір 10 МЗП, оподатковуються за ставкою – 17%. З моменту дії ПК, а саме з 1.01.2011р., доходи у вигляді заробітної плати, що підлягають оподаткуванню за підвищеною ставкою, повинні становити 9200 грн. [8] і більше. Так, в Україні у 2011 році за ставкою 17% оподатковуються доходи, вищі за 9200 грн., за умови коли середня заробітна плата по Україні відповідно до даних ДССУ становить 2999 грн. Існуюча ситуація яскраво свідчить про те, що запроваджений підхід до своєрідного прогресивного оподаткування є малоефективним, оскільки незначний відсоток населення отримують доходи, що підлягають оподаткуванню за 17%, а основне навантаження несуть громадяни із низькими та середніми доходами.

Запропонований прогресивний підхід в оподаткуванні доходів громадян на даному етапі в Україні втрачає свою фіскальну та соціальну значимість. Оскільки та група фізичних осіб, які отримують низькі доходи, сплачує необхідну для прожиття суму коштів у вигляді податку, а для тих громадян, що отримують над високі доходи, ставка оподаткування збільшується лише на 2%, що є маловідчутним і малозначним у фіскальних надходженнях бюджету.

Тому, дослідивши зарубіжний досвід оподаткування доходів населення, а саме досвід країн-сусідів і тих, що знаходяться на інших континентах, а також вивчивши рівень розшарування доходів громадян в Україні, пропонуємо власний підхід до побудови прогресивної шкали оподаткування доходів громадян.

Специфіка нашого підходу полягає в тому, що ми розглядаємо прогресивне оподаткування не лише з фіскальної та соціальної сторін, а пропонуємо філософський підхід із математичним обґрунтуванням.

Як відомо, значна кількість процесів у природі описується за допомогою числа e . Його унікальність, в першу чергу, полягає у тому, що при диференціюванні та інтегруванні дана функція не змінюється. Тому, щоб запропонувати ефективну прогресивну шкалу для оподаткування доходів населення, ми використаємо велику світову константу – число e . Щоб побудувати ефективну прогресивну шкалу, ми дохід диференціюємо – тобто розбиваємо на мінімуми.

Для побудови податкової шкали оподаткування доходів фізичних осіб здійснимо диференціацію обсягу доходу фізичної особи.

Представимо дохід фізичної особи у вигляді такого ряду:

$$D = a_0 + a_1 + a_2 + \dots + a_k, \quad (1)$$

де D – обсяг доходу; a_i – i -ий член ряду, $i = \overline{0, k}$. Величину k представимо наступним чином; D_{\min} – обсяг мінімального доходу.

$$k = \begin{cases} n, & \text{якщо } n = \frac{D}{D_{\min}} - \text{ціле число} \\ n + 1, & \text{якщо } n = \frac{D}{D_{\min}} - \text{число з дробовою частиною} \end{cases}$$

Якщо $k = n$, всі члени ряду (1) є однаковими і дорівнюють D_{\min} , якщо $k = n + 1$, всі члени ряду (1), за винятком a_k , дорівнюють D_{\min} , і $a_k < D_{\min}$. У результаті цих дій, ми кожному D_{\min} присвоюємо порядкове значення.

Податкову шкалу представимо у вигляді числової прогресії. Числова прогресія – будь-який ряд, який складається з багатьох чисел, що мають одну й ту саму диференціацію. Вибрана нами податкова шкала представлена рядом, нульовий член якого (b_0) дорівнює нулеві. Наступні члени ряду утворюють арифметичну прогресію, перший член (b_1), якої дорівнює 10 %, а різниця (d) – $e\%$, що дає можливість визначити будь-який член цієї послідовності, тобто величину ставки податку для визначеного порядкового мінімуму. У даному випадку маємо зростаючу прогресію m -й член прогресії, в нашому випадку, величина ставки податку (s_m), знаходимо за формулою:

$$s_m = b_1 + d \cdot (k - 2). \quad (2)$$

$$\text{Диференційована ставка податку на ДФО} = \begin{cases} 0, & \text{якщо } D \leq D_{\min} \\ 10\%, & \text{якщо } D_{\min} < D \leq 2 \cdot D_{\min} \\ 10\% + e\%, & \text{якщо } 2 \cdot D_{\min} < D \leq 3 \cdot D_{\min} \\ 10\% + 2e\%, & \text{якщо } 3 \cdot D_{\min} < D \leq 4 \cdot D_{\min} \\ \vdots & \\ 10\% + (m - 2)e\%, & \text{якщо } (m - 1) D_{\min} < D \leq m D_{\min} \end{cases}$$

На підставі числа $e \approx 2,718281828459045\dots$ розраховано обсяг сплаченого ПДФО, проте до 7ПМ ми використовуємо показник із заокругленням до десятих – $e \approx 2,7$, а доходи, що перевищують 7ПМ, застосовуємо даний показник із заокругленням до сотих $e \approx 2,72$. Такий підхід надає можливість зберегти рівномірність, справедливить та прогресію в оподаткуванні, коли із більших доходів сплачується більший розмір податку, відповідно на нижчі доходи навантаження скорочується.

Таблиця 1

Перерозподіл податку на доходи фізичних осіб

Порядковий номер D_{\min}	Обсяг податку при ставці 15 %	Обсяг податку за запропонованою шкалою	Ставка податку за запропонованою шкалою
1	135	0	0
2	270	114,3	10%
3	405	252,9	12,7%
4	540	415,8	15,4%
5	675	603,1	18,1%
6	810	814,5	20,8%
7	945	1050,5	23,5%
8	1080	1310,9	26,2%
9	1215	1595,9	28,9%
10	1350	1905,3	31,6%
11	1485	2239,2	34,3%

Складено та розрахована автором самостійно на основі запропонованого числа e

На основі наведених порівняльних розрахунків обсягу сплачуваного ПДФО за існуючою пропорційною 15% ставкою, та запропонованою нами прогресивною шкалою на основі числа e , що відображено у вищенаведеній табл. 1., представимо графічний підхід для оцінки даної ситуації.

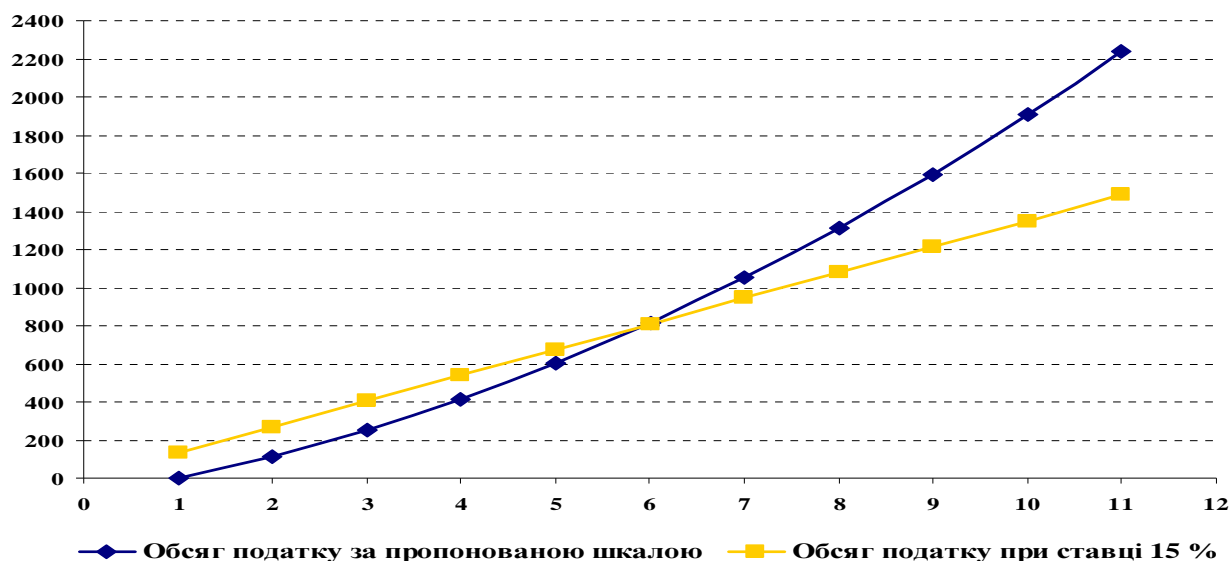

Рис. 1. Перерозподіл ПДФО при діючій 15% ставці та при запропонованій нами прогресивній шкалі

Складено автором самостійно на основі запропонованого числа e , та даних табл. 1

Побудований нами рис. 1 на основі представленої економіко-математичної моделі демонструє досконалішу форму перерозподілу доходів у суспільстві по відношенні до існуючої пропорційної ставки – 15%. Відмітимо, що доходи населення у розмірі до 6 ПМ отримуватимуть менше податкове навантаження, ніж при діючій системі оподаткування. Проте рівень доходів, який перевищує 6 ПМ підлягає прогресивнішому оподаткуванню, це дасть можливість збільшити доходи бюджету за рахунок даного податку. Група населення, що отримують доходи в середньому до 6 ПМ матимуть можливість розширити рівень власного споживання, що в кінцевому підсумку ефективно вплине на добробут громадян у державі.

Згідно запропонованої моделі можемо розрахувати загальну суму доходу, яка залишиться у розпорядженні платників ПДФО за умови застосування представленої нами прогресивної шкали, а також суми сплаченого ПДФО особами, котрі отримують вищі доходи. В такий спосіб у нижче наведеної табл. 2 спостерігаємо, що надходження ПДФО до бюджету збільшаться, при цьому на гідному рівні залишиться розмір доходу для власного споживання.

Таблиця 2

Розрахунок результату застосування прогресивної шкали при податку на доходи фізичних осіб на основі застосування числа e

Прожиткові мінімуми	Обсяг сплаченого податку за запропонованою шкалою	Обсяг сплаченого податку при діючій ставці 15 %	Різниця в розмірі ПДФО що сплачується до бюджету
1	0	135	-135
2	114,3	270	-155,7
3	252,9	405	-152,1
4	415,8	540	-124,2
5	603	675	-72
6	814,5	810	4,5
7	1050,3	945	105,3
8	1310,4	1080	230,4
9	1594,8	1215	379,8
10	1903,5	1350	553,5
11	2236,5	1485	751,5

Складено та розраховано автором самостійно.

Взявши за основу представлену на рис. 1 економіко-математичну модель та дані табл. 2, вважаємо за доцільне представити схематично ефективність перерозподілу доходів фізичних осіб на основі запропонованої нами прогресивної шкали.

Схематичний рис. 2. представляє суть перерозподілу отриманого доходу населенням через запропоновану прогресивну шкалу. Площа неправильного трикутника DAC представляє сукупну суму доходів, яка залишається у розпорядженні громадян для власного споживання, тоді як площа трикутника EAB демонструє ефективний перерозподіл доходів на основі запропонованої нами прогресивної шкали.

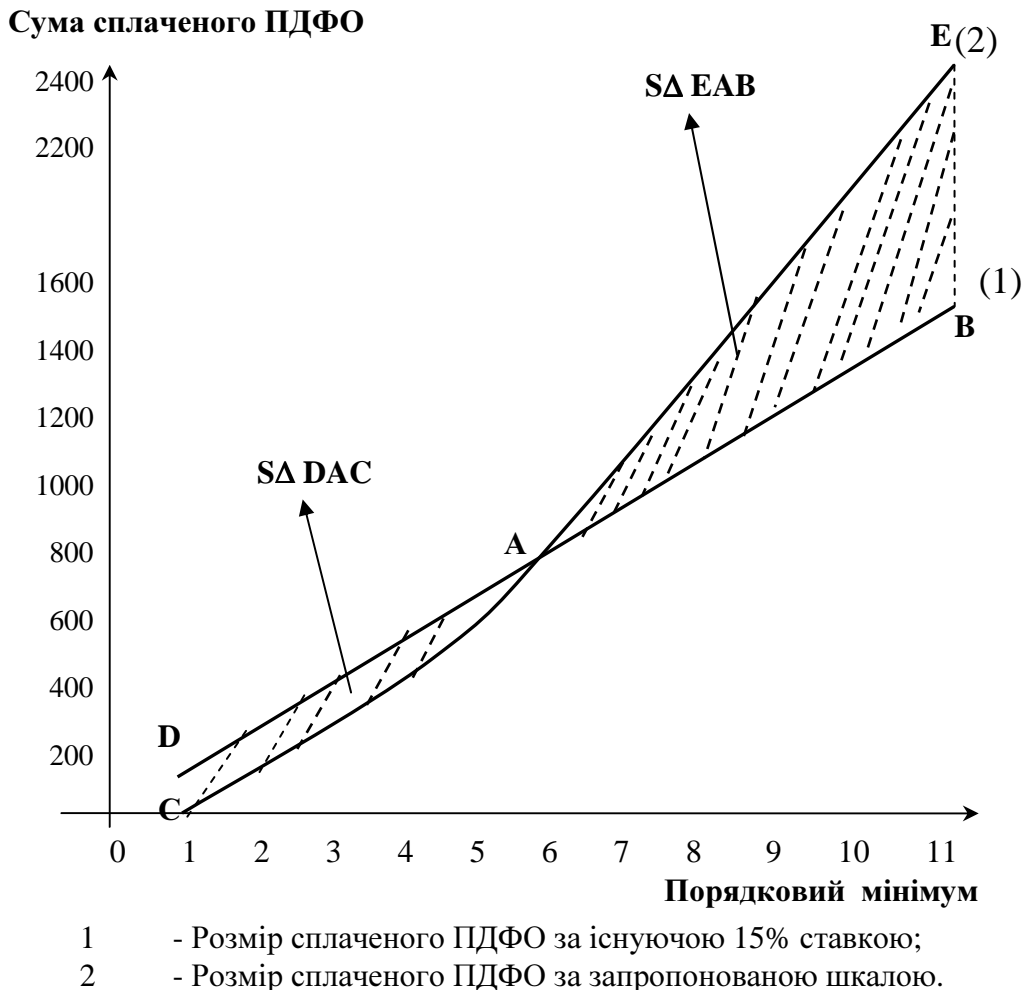

Рис. 2. Перерозподіл ПДФО за запропонованою прогресивною шкалою

Складено автором самостійно на основі запропонованого числа е, та даних табл. 2

Зазначимо, що якщо б застосовувалася представлена нами прогресія в оподаткуванні доходів у 2011 році, то бюджет доотримав би 1380 тис. грн., а в розпорядженні громадян залишилася б на задоволення власних потреб значно більша сума сукупних доходів.

Висновки з проведеного дослідження. Тому, беручи до уваги запропонований та обгрунтований нами на основі філософських та економіко-математичних моделей розрахунків щодо прогресивного оподаткування доходів фізичних осіб в Україні і враховуючи існуючу політико-культурну та соціально-економічну ситуацію в державі, вважаємо, що даний підхід має місце для подальшого впровадження. Представлені нами розробки надають можливість забезпечити соціальну справедливість та фіскальну ефективність від сплати податку на доходи фізичних осіб, а також призведуть до скорочення розшарування у доходах населення України.

Бібліографічний список

1. Бицюра Ю. Негативні наслідки введення 13% фіксованого податку на доходи громадян України / Ю. Бицюра // Економіст – 2003. – №10. – С. 44-45.
2. Сотник І. М. Прибутковий податок із громадян: еволюція ставок / І. М. Сотник // Фінанси України. – 2000. – №7. – С. 18-26.
3. Скрипник А. Фіскальні та соціальні наслідки переходу до плоскої шкали оподаткування доходів фізичних осіб / А. Скрипник // Економіка України – 2004. – №4. – С. 11-18

4. Тимошенко О. В. Застосування моделі Лоренца для оцінки справедливості диференціації заробітної плати до і після оподаткування / О. В. Тимошенко // Економіка України – 2003. – № 11. – С. 42-47.

5. Фролова Н. Б. Пропорційний податок з доходів: особливості та досвід використання / Н. Б. Фролова // Фінанси України. – 2005. – №10. – С. 34-41.

6. Диференціація життєвого рівня населення. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

7. Податковий кодекс України: чинне законодавство із змінами і допов. на 10 травня 2011 року: (Відповідає офіц. текстові). – К. : Алерта; ЦУЛ, 2011. – 424 с.

8. Закон України «Про Державний бюджет України на 2011р» від 23.12.10р. № 2857-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2857-17>.

Анотація

У статті представлено доцільність запровадження прогресивного оподаткування доходів фізичних осіб у сучасній Україні. Запропоновано необхідність введення прогресивного оподаткування доходів населення на основі розробленої економіко-математичної моделі. Удосконалено соціальну та фіскальну значимість існування даного підходу щодо сплати податку на доходи фізичних осіб. Здійснено аналітичний підхід щодо оцінки ступеня нерівності розподілу доходів населення в Україні. З'ясовано існуючий стан суперечностей між системою оподаткування доходів населення та рівнем розвитку соціально-економічного становища в Україні. Набули подальшого розвитку науково-практичні рекомендації спрямовані на вагомість прогресивного оподаткування доходів населення України.

Ключові слова: податок, дохід, фізична особа, прогресивна шкала.

Аннотация

В статье представлена целесообразность ввода прогрессивного налогообложения доходов физических лиц в современной Украине. Предложена необходимость введения прогрессивного налогообложения доходов населения на основе разработанной экономико-математической модели. Усовершенствована социальная и фискальная значимость существования данного подхода относительно уплаты налога на доходы физических лиц. Осуществлен аналитический подход относительно оценки степени неравенства распределения доходов населения в Украине. Выяснено существующее состояние противоречий между системой налогообложения доходов населения и уровнем развития социально-экономического положения в Украине. Приобрели дальнейшего развития научно-практические рекомендации направленные на весомость прогрессивного налогообложения доходов населения Украины.

Ключевые слова: налог, доход, физическое лицо, прогрессивная шкала.

Annotation

In the article expediency of input of progressive taxation of acuestss of physical persons is presented in modern Ukraine. The necessity of introduction of progressive taxation of acuestss of population offers on the basis of the worked out економіко-математичної model. Social and fiscal meaningfulness of existence of this approach is improved in relation to the inpayment of income tax physical persons. Analytical approach is carried out in relation to the estimation of degree of inequality of allocation of profits of population in Ukraine. The existent state of contradictions is found out between the system of taxation of acuestss of population and level of development of socio-economic position in Ukraine. The research and practice recommendations sent to ponderability of progressive taxation of acuestss of population of Ukraine purchased further development.

Key words: tax, acuests, physical person, progression scale.